

ופירש הרמב"ן שלדברי חכמים בתוספתא מותר לאכול אף בשעת מלאכה ממש, אלא שתקנו חכמים לטובת הבעלים שיוכל הפועל לאכול גם בשעת ההליכה והחזרה. ורבי יהודה חולק וסובר שתקנת חכמים שלא לאכול בשעת מלאכה. והלכה כחכמים (וכן נקט הר"ן).
 ב. כשהפועל אוכל בחזרתו, אינו אוכל מהפירות שפירק לגת שכבר נעשית מלאכתם אלא ממה שפוגע בחזרתו, אף לפני בצירה (עפ"י ראב"ד ורשב"א).

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: פועלים, עד שלא הילכו שתי וערב בגת (לדרוך הענבים) – אוכלים ענבים ואין שותים יין. משהילכו שתי וערב בגת – אוכלים ענבים ושותים יין.

חמור וגמל אוכלים ממשא שעל גביהם עד שייפרק. ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם (צב). ומן הדין אוכלת ולא משום 'השב אבידה'. (תוס' וראב"ד). וי"א מפני השבת אבידה. ערשב"א).

א. בבהמה לא תקנו שתאכל בין משא למשא כדרך שתיקנו בפועל, שרק בפועל תקנו משום טובת בעלים שיתבייש מלאכול בשעת מלאכה, מה שאין לומר כן בבהמה (רישב"א ור"ן).
 ב. אף בשאר עבודות, אין מאכילה בידו אלא אוכלת מעצמה (עפ"י לבוש חו"מ שלח ועוד).

אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום; לחרוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית; ולא יהא מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו – מפני גול מלאכתו של בעל הבית (תוספתא, הובאה בפוסקים).

דף צב

רטו. האם יש זכות אכילה לעוסק במלאכה, באופנים דלהלן?

א. כשאכילתו יתר על שכרו.

ב. נשכר לבצור אשכול אחד.

ג. אכילת האשכול הראשון שבוצר.

ד. אדם שנכנס לעבוד בשדה של אחר ללא ידיעת בעליו.

א. אכילת הפועל יותר מדמי שכירותו, לדעת תנא קמא וחכמים – מותרת, אלא שאמרו חכמים מלמדין אותו – אוהביו ורעיו, דרך עצה הוגנת (רבנו יהונתן ורש"י) – שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו, שיימנעו מלשוכרו. לדברי רבי אלעזר חסמא לא יאכל פועל יתר על שכרו. (ופירשו מחלוקתם בדרשת כנפשך).

לפי אפשרות אחת בגמרא, לדעת תנא קמא אין מלמדים אותו שלא יאכל יותר, אף לא בדרך עצה הוגנת (שהרי התירתו תורה. מפרשים).

הלכה כחכמים [שהם רבים ומסתבר טעמם. רא"ש] שאוכל ביותר משכרו אבל מלמדים אותו שלא יהא רעבתן (רמב"ם שכירות יב, יא; רא"ש).

ב-ג. אמר רב אסי: אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד – אוכלו. וכן אם שכרו ליותר – מותר לאכול האשכול הראשון שבצר.

לפי תירוץ אחד בגמרא, שנוי הדבר במחלוקת ת"ק וחכמים. תנא קמא סובר דין זה וחכמים חולקים.
א. הרי"ף דחה דברי רב אסי מהלכה. וכן הוא ברא"ש. וכן הביא הרמ"א (שלו, ז) לאסור (וע"ש בנו"כ).
ואולם דעת הרי"ד הריטב"א והמאירי שהלכה כרב אסי שהרי אין אמורא שחולק עליו.
ב. באשכול אחד, יש נוקטים שרשאי לאכול את כולו (ע' שיטה). והמאירי דחה דעה זו שנראה שלא
הותר לו לאכול אלא מקצתו.
ג. בצר כמה אשכולות, לדברי הכל אין חילוק אם אוכל עתה מהאשכול הראשון שבצר או
מהאחרים (מנחת חינוך תקעו).

ד. אמר רב: מצאתי מגילת סתרים בית רבי חייא וכתוב בה: איסי בן יהודה אומר כי תבא בכרם רעך –
בביאת כל אדם הכתוב מדבר. ואמר רב: לא הניח איסי חיים לכל בריה. ופירש רב אשי (לגרסת הב"ח):
רב כהנא: שמה כשבאים (בלא דעת בעלים. תוס') ועושים בסעודתם דיבר איסי בן יהודה. ואולם רב תמה
אף בזה, כי נוח לו לאדם לשכור פועל ולא ליתן לכל אדם לעשות בשדהו ולאכול.
לפי תירוץ אחד בגמרא, תלו מחלוקת תנא קמא וחכמים במשנתנו בנידון זה.
א. אין הלכה כאיסי בן יהודה (רא"ש, מאירי). ומכל מקום אם שאלם הבעלים לכך – כל שכן
שמותרים לאכול (מאירי).
ב. אף לדברי איסי, נראה שאין רשאים לאכול יותר משווי פעולתם (עפ"י אילת השחר).

רטז. מהו באור השאלה 'פועל משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל' – ומהן הנפקות המבוארות בסוגיא,
בשאלה זו?

השאלה היא האם זכות הפועל באכילת הפירות, תוספת שכר היא שהוסיפה לו תורה, או מתנת גמילות
חסדים היא כשאר מתנות עניים (רש"י).

הנפקות המבוארות בגמרא:

א) האם יכול לתת זכות אכילתו לאשתו ולבניו תחתיו (כשיעור אכילתו שלו. עתוס'). [ואולם אם היה נזיר
ונשכר לעבוד בכרם, קנסוהו שאין יכול ליתן לאשתו ובניו, משום 'לך לך אמרין, נזירא סחור סחור'].

ב) מי שיש לו עבד קטן ומשכירו לעבוד אצל אחר, האם יכול לקצוץ שכר עם המעסיק תמורת זכות
אכילת עבדו; אם 'משלו אוכל' הרי זוכה אדונו באכילתו כשם שזוכה בשכרו, ויכול ליטלו לעצמו. ואם
'משל שמים', הרי לא זכה בו הפועל אלא כשנכנס לפיו, ואין לאדונו זכות בו, ואפילו מעלה לו מזונות
אחרים.

בעבד גדול – קוצץ בכל אופן, שהרי יש לו דעת למחול ולהקנות. [למ"ד משל שמים הוא אוכל – אינו
קוצץ אלא מדעתו, אבל למאן דאמר משלו אוכל – קוצץ אפילו בעל כרחו. ריטב"א].

הוא הדין בעבד כנעני שלא טבל לשם עבדות ואינו חייב במצוות (הר' יהונתן צג).

א. להלכה נקטו הראשונים שמשל שמים הוא אוכל הלכך אין יכול ליתן לאחרים.

ואם כבר הגיע ליד הפועל, משמע מרש"י (בד"ה לדידיה) שיכול לתת לאחרים, שכבר זכה.
והתוס' חולקים (ע' בהגר"א. ובמנ"ח העיר מדברי רש"י (בע"ב ד"ה משל שמים) שמשמע כהתוס' שאינו זוכה
אלא בפיו, וכמסקנת רוב הראשונים והפוסקים).

ב. בספר תורת חיים נקט שאם משלו הוא אוכל, יכול ליטול כשיעור אכילתו ולהניח בכליו לאחר
זמן [ואיסור התורה ליתן בכלים היינו כשנותן בנוסף לאכילתו], אבל אם משל שמים, אסור

ליתן לכליו כלל. (וכן משמע מתוך דברי המאירי, דלמ"ד משלו הוא אוכל אם היה בתענית – נושא לעצמו מה שהיה ראוי לאכול. ואולם נראה שאין הדבר מוסכם).
 ג. במנחת חינוך (סוף תקעו) צידד שאם 'משל שמים', פועלים המודרים הנאה מבעה"ב יהיו מותרים לאכול משלו.
 ד. בשיטה מובא שדינו של רב אסי שרשאי לאכול אפילו בשכרו לאשכול אחד, זהו רק למ"ד משל שמים, אבל למ"ד משלו אוכל הרי אין לא עשה כלום לבעה"ב. אלא שיש להסתפק כשנשכר למלאכות נוספות, שמא אוכל האשכול כיון שהכל שכירות אחת.

ואלו הדברים שאינם תלויים בנידון האמור:
 מחלוקת התנאים האם זוכה הפועל באכילה אף ביותר מכדי שכרו; אף אם משלו הוא אוכל, יתכן שהתורה זיכתה לו לאכול יותר מכדי שכרו. [אלא המחלוקת תלויה בדרשת הפסוקים: כנפשך – דבר שמוסר נפשו עליו, כלומר כשכרו, או בא הכתוב ללמד שאם חסם פטור, כנפש עצמו].
 קצץ והתנה עם המעסיק שיאכל בנו בשכרו – הבן חייב לעשר לפי שני צדדי השאלה, כי אף אם משלו הוא אוכל ושכרו הוא ואעפ"כ פטרתו תורה מלעשר – בנו חייב, מפני שנראה כמקח (רבינא).
 ואולם אם לא קצץ עם הבעלים אלא אמר 'תנו לבני', למאן דאמר משלו הוא אוכל שרשאי לעשות כן – בנו פטור מלעשר (עפ"י רב"ד).
 הוברר לפועל לאחר שקבעו, שהפירות הגם של נטע רבעי או שכבר נגמרה מלאכתו למעשר – לפי שני הצדדים חייב בעה"ב לפדות או לעשר ולתת לו לאכול, שעל כל פנים מחזי כמקח טעות.
 בן קטן הפועל אצל אחרים – אין זכות לאב ליטול שכר מהמעסיק תחת אכילתו של הבן, ואפילו אביו מעלה לו מזונות והרי שכרו של הבן שייך לאב – שאף אם 'משלו הוא אוכל' אין לו רשות לצער את בנו (ואפילו הודיעם – שאינם בני מחילה).
 א. גם למאן דאמר משל שמים הוא אוכל, אם מנע ממנו אכילתו – חייב לשלם לו דמיה (רשב"א ועוד. ויש חולקים – ע' לעיל פז:).
 ב. בבהמה, יתכן שלדברי הכל אכילתה היא 'משל שמים' ולא משלו (עפ"י תורת האהל ח"א כ. וכע"ז ע' בחדושי הגר"ח מעילה ת.ב. וע' גם בדקדוק לשון הרשב"א בשיטמ"ק כאן).

דף צג

רי"ז. שומר גנות ופירות, האם מותר לו לאכול מפירות הבעלים?

השומר על גיתות וערימות וכיוצא באלו – תלוש שלא נגמרה מלאכתו למעשר – לדעת רב אוכל מן התורה כדין פועל, שהשומר כעושה. ולדעת שמואל אינו אוכל מהתורה, שהשומר אינו כעושה מעשה, אבל אוכל מהלכות מדינה (רש"י: מנהג שנהגו. ויש אומרים: תקנת חכמים. רי"ד ועוד). וכן הסיק רב אשי עפ"י דיוק לשון המשנה.
 שומר גנות ופרדסים – מחובר שלא נגמרה מלאכתו – לדברי רב אוכל מהלכות מדינה (וכל שכן בפועל העושה מעשה. רש"י ותוס'), ולשמואל אינו אוכל כלל.
 רב אשי הסיק כשמואל על פי דיוק לשון המשנה.
 א. וכן הלכה (רמב"ם יב, ט ועוד), שהשומר בתלוש אוכל מהלכות מדינה ובמחובר שלא נגמרה מלאכתו אינו אוכל.